

STATUS AKTUARA I AKTUARSKE PROFESIJE U UPOREDNOM PRAVU

**LJUBIŠA DABIĆ,
red. prof. Poslovnog prava,
Ekonomski fakultet u Beogradu**

ISTORIJSKI PRISTUP I ULOGA

- Aktuarstvo se razvijalo od XVII veka do danas, šireći svoju ulogu i značaj u privredi. Ono je postalo mnogo više od početnih naučnih metoda povezanih sa osiguranjem života, jer aktuari danas obavljaju poslove u gotovo svim finansijskim institucijama (društvima za osiguranje, penzionim fondovima, investicionim fondovima, bankama i konsultantskim agencijama), iako su najzastupljeniji u osiguravajućim društvima.
- Uloga aktuarske profesije i aktuara u poslovima osiguranja ogleda se kroz operativno-tehničku, kontrolno-nadzornu, savetodavnu i naučno-kreativnu funkciju.

IZVORI PRAVA (1)

- U uporednom pravu nacionalna zakonodavstva imaju različiti pristup u regulisanju aktuarske profesije, koji se kreće od neregulisanja, preko delimičnog regulisanja, do potpunog regulisanja ove profesije.
- Regulativu za aktuarsku profesiju možemo podeliti na: zakonsku, podzakonsku i autonomnu (profesionalnu).
- Kad je reč o zakonskom regulisanju, postoje zemlje u kojima se posebnim propisima uređuje aktuarska profesija (npr. Italija) i zemlje u kojima se ova profesija reguliše zakonima kojima se uređuje materija osiguranja ili i u ovim zakonima (npr. Belgija, Nemačka, V. Britanija, Kanada, Češka, Slovenija, Srbija).

IZVORI PRAVA (2)

- U najvećem broj zemalja u svetu aktuarstvo i/ili pravni status aktuara regulisan je u zakonu o osiguravajućim kompanijama (npr. V. Britanija, Kanada, Belgija), u zakonima o osiguranju (npr. Francuska, Češka, Slovenija), u zakonu o nadzoru u oblasti osiguranja (npr. Nemačka, Makedonija), odnosno u trgovačkom zakoniku (npr. Nemačka).
- U zemljama u tranziciji sa prostora bivše Jugoslavije materija o aktuarskoj profesiji i pravnom statusu aktuara uređena je zakonom o osiguranju i podzakonskim aktima u ovoj oblasti (Srbija, Slovenija, Hrvatska, Crna Gora, Republika Srpska, Makedonija).

DA LI JE AKTUARSTVO «PROFESIJA» ILI «SLOBODNA PROFESIJA» (1)

- Zanimanje, profesija i slobodna profesija su složene kategorije, koje nesumnjivo u sebi sadrže društvenu (sociološku), politikološku, ekonomsku, pravnu i tehničko-tehnološku dimenziju.
- Navedene kategorije su istorijski i u savremenim uslovima proizašle iz društvene podele rada.
- Profesionalizacija rada i radnih uloga su neka od osnovnih obeležja savremenog društva.

DA LI JE AKTUARSTVO «PROFESIJA» ILI «SLOBODNA PROFESIJA» (2)

- **U sociološkom smislu pod zanimanjem** se podvodi relativno izdvojen i strukturisan skup aktivnosti, tj. poslova, za koje je neki čovek osposobljen i kojima se bavi na trajni način, a čiji je ishod prepoznatljiv i uobličen radni rezultat u obliku nekog proizvoda, u užem ili širem smislu, dobra ili usluge.
- **U normativnom smislu zanimanje** se definiše kao aktivnost za koju je neko plaćen, dotle se u sociološkom smislu pod zanimanjem podvode i neplaćene aktivnosti, npr. poslovi domaćice.

DA LI JE AKTUARSTVO «PROFESIJA» ILI «SLOBODNA PROFESIJA» (3)

- Iako su profesije upečatljivo vezane za savremeno društvo, one nisu specifično moderna tvorevina, ni u smislu njihove legitimne osnove, ni u smislu funkcija, pa čak ni po visokom položaju na lestvici društvene slojevitosti.
- Profesija (*profession*) je uži pojam od zanimanja, iako se od pojedinih autora ova dva pojma tretiraju, u potpunosti ili delimično, kao sinonimi.
- Profesija je pojam koji se upotrebljava kao sinonim za različite sadržaje.

DA LI JE AKTUARSTVO «PROFESIJA» ILI «SLOBODNA PROFESIJA» (4)

- U sociološkom smislu, «profesija je zanimanje koje podrazumeva najviše (vrhunsko) obrazovanje oslonjeno na fundamentalno naučno-teorijsko znanje za datu oblast».
- Profesija zahteva sticanje: 1) vrhunske ekspertnosti, 2) stručne kompetentnosti i 3) autoriteta koje laici, po pravilu, ne dovode u pitanje.

DA LI JE AKTUARSTVO «PROFESIJA» ILI «SLOBODNA PROFESIJA» (5)

- **U ranijim epohama** mali je broj zanimanja imao položaj profesije.
- **Vremenom** se uvećavao broj zanimanja sa karakteristikama profesije, kao i njihovo učešće u ukupnoj radnoj snazi. Na primer, početkom XX veka u SAD-u su lica koja su obavljala profesije činila 4% aktivne radne snage, a 1990. njihov broj se uvećao na 17%.
- **U savremenim uslovima** trend profesionalizacije se dalje nastavlja, zbog: 1) povremene društvene prezaštićenosti i privilegovanosti ove kategorije lica u društvu; 2) tendencije otežavanja ulaska u ovu kategoriju lica i njihovog zatvaranja; 3) težnje da ova kategorija lica dobije u društvu položaj elite i da stručnu moć iz područja profesionalnog rada prenese i na druga područja svog delovanja.

DA LI JE AKTUARSTVO «PROFESIJA» ILI «SLOBODNA PROFESIJA» (5)

- **Slobodna profesija** je uži pojam od profesije uopšte.
- Sociološka nauka, tačnije posebna disciplina - sociologija zanimanja i profesija, ne pravi razliku između profesije i slobodne profesije.
- **Opšta definicija slobodne profesije** nije data sve do današnjih dana, ni u teoriji ni u zakonodavstvu, a u pokušaju određivanja pojma slobodne profesije teoretičari i zakonodavci polaze od različitih elemenata.

DA LI JE AKTUARSTVO «PROFESIJA» ILI «SLOBODNA PROFESIJA» (6)

- Na nivou **Evropske unije** data definicija slobodne profesije, u obrazloženju **Direktive (uputstva, smernice) 2005/36/CE**, koja se odnosi na priznavanje profesionalnih kvalifikacija. Ta **definicija glasi**: slobodna profesija je, u smislu direktive, svaka profesija koja se obavlja na osnovu vlastitih profesionalnih kvalifikacija, lično, pod svojom vlastitom odgovornošću i na profesionalno nezavisan način, nudeći intelektualne i konceptualne usluge u interesu klijenta i javnom interesu.
- **Pri određivanju pojma slobodnih profesija posebnu ulogu ima zakonodavac**, koji u regulisanju slobodnih profesija i njihovom vršenju mora da vodi računa o većem broju faktora, elemenata, svojstava, odnosno karakteristika.

DA LI JE AKTUARSTVO «PROFESIJA» ILI «SLOBODNA PROFESIJA» (7)

- Slobodne profesije, u smislu kako ih poznaje **kontinentalno-evropsko pravo**, npr. pravo Francuske, ne postoje u anglo-američkom pravnom sistemu. **Izraz *free profession* u anglo-američkom pravu** ne odgovara u potpunosti kontinentalnom poimanju slobodne profesije, već upućuje na sve tzv. neuređene profesije. U Velikoj Britaniji većina profesija je *self-regulating*, iako su mnoge među njima na putu da postanu predmet zakonskog regulisanja.

DA LI JE AKTUARSTVO «PROFESIJA» ILI «SLOBODNA PROFESIJA» (8)

- **Zbog čega, odnosno na osnovu čega se određene profesije kvalifikuju kao slobodne profesije?** One se smatraju slobodnim profesijama zato što poseduju određena svojstva koja proističu iz same prirode delatnosti (poslova i zadataka) konkretne profesije, koji u suštini čine attribute u oblasti profesionalizma, ali i zbog toga što nosioci slobodnih profesija, kao posebne društvene grupe u društvu, imaju poseban status, jer uživaju visok položaj i moć u društvu.
- **U pravnoj nauci i zakonodavstvu** slobodne profesije (npr. lekari, farmaceuti, veterinari, advokati, javni beležnici, ovlašćeni revizori) imaju određene karakteristike, koje ih razlikuju od profesija.

DA LI JE AKTUARSTVO «PROFESIJA» ILI «SLOBODNA PROFESIJA» (9)

- **Za slobodne profesije vezuju se unapred određena svojstva koja moraju da budu ispunjena kumulativno.** To su svojstva koja slede:
  - 1) one su određene zakonom;
  - 2) obavljaju se trajno u vidu zanimanja;
  - 3) nezavisne su, samostalne i autonomne;
  - 4) nosioci slobodnih profesija poseduju profesionalna zvanja, veštine i iskustva;
  - 5) odanost i posvećenost slobodnoj profesiji od strane njihovih nosilaca;
  - 6) imaju za rezultat uvek i isključivo pružene usluge, koje su po pravilu intelektualne, dominantno individualne, a pružaju se fizičkim i/ili pravnim licima;
  - 7) one pretpostavljaju određeni postupak;
  - 8) uspostavlja se poseban odnos između nosioca slobodne profesije i korisnika usluge;
  - 9) one rešavaju problem njihovim korisnicima, pružaju se sa pažnjom dobrog stručnjaka, uz naknadu koja je po pravilu ograničena tarifom;
  - 10) one su element zaštite društvenog sistema i dr.

NAČELA U OBLASTI AKTUARSTVA

- Načela u oblasti aktuarstva su **strukovna i profesionalno-etička**, kojih se moraju pridržavati ovlašćeni aktuari u postupku vršenja poslova za osiguravajuća društva.
- Reč je o načelima **zakonitosti, samostalnosti, nezavisnosti i objektivnosti, obaveznosti imenovanja, nespojivosti poslova, čuvanja poslovne tajne** i drugim, koja se međusobno uslovljavaju, prepliću i dopunjuju.
- **Strukovna načela ili pravila aktuarske struke** su ovlašćenim aktuarima polazište za pravilno, odgovorno, objektivno i efektivno obavljanje poslova aktuarstva u osiguravajućim društvima i njih koriste u vezi sa standardima u oblasti aktuarstva.
- **Standardi** sadrže metodološka i organizaciona pravila poslovanja ovlašćenih aktuara, a dok se ne izgrade jasni standardi za njih, mogu se upotrebljavati «tuđi» standardi, ukoliko nisu u suprotnosti sa načelima u oblasti aktuarstva.

AKTUARSKI POSLOVI I NAČIN NJIHOVOG OBAVLJANJA U OBLASTI OSIGURANJA (1)

- U najvećem broju zemalja **poslovi aktuara uređuju se zakonom**.
- **Zakonodavci u zemljama u tranziciji** ne upuštaju se u uređenje načina za njihovo obavljanje ili to čine na krajnje implicitan način.
- **Ovlašćeni aktuari su dužni** da svoje poslove obavljaju u skladu sa zakonom, pravilima aktuarske struke, dobrim poslovnim običajima i poslovnom etikom. Njima je zakonom nametnuta obaveza da u obavljanju aktuarskih poslova proveravaju da li je izračunavanje cene osiguranja i obrazovanje tehničke rezerve osiguranja izvršeno na zakonom zasnovan način i da li su izračunate i obrazovane na taj način da obezbeđuju trajno ispunjavanje svih obaveza društva za osiguranje iz ugovora o osiguranju.

AKTUARSKI POSLOVI I NAČIN NJIHOVOG OBAVLJANJA U OBLASTI OSIGURANJA (2)

- **U uporednom pravu** aktuari u najvećem broju slučajeva rade:
  - 1) na poslovima premijskog i socijalnog osiguranja u organizacijama za osiguranje,
  - 2) u fondovima za socijalna osiguranje,
  - 3) u posebnim samostalnim organizacijama koje se bave pružanjem aktuarskih usluga, državnim organima, bankama i finansijskim organizacijama.
- **Aktuari u oblasti osiguranja** su najznačajniji i najčešći, jer po određenoj statistici od deset aktuara njih sedam posluje u osiguranju

AKTUARSKI POSLOVI I NAČIN NJIHOVOG OBAVLJANJA U OBLASTI OSIGURANJA (3)

- **U svetu postoje različiti pristupi u zakonskom regulisanju aktuarske profesije.** U pojedinim zemljama aktuari i njihova profesionalna (stručna) zvanja su potpuno zakonski regulisana odnosno zaštićena, u drugim samo delimično, a u trećim uopšte ne postoje propisi o toj materiji.

AKTUARSKI POSLOVI I NAČIN NJIHOVOG OBAVLJANJA U OBLASTI OSIGURANJA (4)

- Kada se za aktuarsku profesiju konstatuje da je **zakonski zaštićena**, onda se pod tim podrazumeva da je zakonodavac propisao kojim se poslovima može baviti lice sa aktuarskim zvanjem, pod kojim uslovima stiče zvanje, koje kvalifikacije i stručno iskustvo su mu potrebni, kao i pod kojim uslovima može da pristupi obavljanju tih poslova.

AKTUARSKI POSLOVI I NAČIN NJIHOVOG OBAVLJANJA U OBLASTI OSIGURANJA (5)

- Zakonska zaštićenost profesije **povlači i zakonsku uređenost i zaštićenost profesionalnih zvanja** lica koja obavljaju aktuarske poslove.
- Polazeći od napred navedenog kriterijuma, **sve države u svetu mogu se klasifikovati u četiri grupe:**
- 1) one u kojima je profesionalno zvanje potpuno zakonom zaštićeno (npr. Italija, Austrija, Belgija, Španija, Izrael, Japan, Filipini, Venecuela, Brazil);
- 2) one u kojima je profesionalno zvanje delimično zakonom zaštićeno (npr. Nemačka, Švajcarska, Danska, Finska, Norveška, Švedska, V. Britanija);
- 3) one u kojima se profesionalno zvanje stiče sticanjem članstva u udruženju aktuara (npr. Francuska, Kanada, Indija, Južnoafrička unija, SAD, Australija);
- 4) one u kojima profesionalno zvanje nije regulisano (npr. Holandija).

AKTUARSKI POSLOVI I NAČIN NJIHOVOG OBAVLJANJA U OBLASTI OSIGURANJA (6)

- U uporednom pravu **zakonodavstva nacionalnih pravnih sistema ne regulišu na jedinstven način mesto, ulogu i značaj aktuara i aktuarske profesije u oblasti osiguranja.** Dok zemlje sa razvijenim osiguranjem tradicionalno svojim propisima detaljnije uređuju ovu materiju, dotle su zemlje u tranziciji tek unazad dvadeset godina započele sa ponovnim donošenjem propisa i regulisanjem pojedinih pitanja u ovoj oblasti. Međutim, i u zemljama u kojima nije posebno uređena delatnost aktuarstva, i u njima organizacije za osiguranje angažuju, povremeno ili stalno, lica koja imaju profesionalna i stručna znanja za obavljanje aktuarske profesije.

AKTUARSKI POSLOVI I NAČIN NJIHOVOG OBAVLJANJA U OBLASTI OSIGURANJA (7)

- U uporednom pravu su se profilisala **dva dominantna načina (modela, sistema) za obavljanje delatnosti aktuara u oblasti osiguranja:**
- **U jednom** aktuari se angažuju u oblasti osiguranja kao deo vršenja nadzorne funkcije, zbog čega se ovakav angažman naziva sistem ovlašćenog (imenovanog, odgovornog) aktuara;
- **Kod drugog načina** obavljanja aktuarske delatnosti u oblasti osiguranja ne postoji zakonska obaveza angažovanja aktuara u organizacijama za osiguranje.

AKTUARSKI POSLOVI I NAČIN NJIHOVOG OBAVLJANJA U OBLASTI OSIGURANJA (8)

- U kojim pravnoorganizacionim oblicima ovlašćeni aktuari mogu obavljati aktuarske poslove?
- U uporednom pravu postoje primeri da se određeni broj aktuara bavi aktuarstvom kao slobodnom profesijom (aktuarske kancelarije i savetnici).
- U SAD postoji nezavisna organizacija za pružanje usluga osiguravajućim organizacijama (*Insurance service organisation – ISO*) koja zapošljava preko dve stotine aktuara. Ova organizacija pruža usluge i kompanijama iz drugih delatnosti u rešavanju pitanja upravljanja rizicima kao i državnim organima za nadzor osiguranja.
- Zakonodavci zemalja u tranziciji ovo pitanje nisu neposredno uredili, a na osnovu sistematskog tumačenja analiziranih zakonskih rešenja mogu se dati samo hipotetički odgovori, uz određene ograde.

PRAVNI STATUS AKTUARA (1)

- U teoriji su npr. *Gordon* i *Howell* odredili spisak kriterijuma za definiciju aktuarske profesije, i to:
  - 1) bavljenje profesijom mora da počiva na korpusu znanja znatnog intelektualnog sadržaja i razvoja ličnih veština u primeni ovog znanja na specifične slučajeve;
  - 2) obavezno postojanje standarda profesionalnog postupanja, koji imaju prednost nad težnjom nad ličnom dobiti;
  - 3) nužnost postojanja udruženja članova, u čije funkcije spadaju, između ostalih: sprovođenje standarda, razvijanje i širenje znanja i u nekom stepenu kontrola ulaska u profesiju;
  - 4) načelno, put profesionalnog usavršavanja vodi kroz stručno obrazovanje i garantovan je polaganjem kvalifikacionog ispita.
- Aktuarska profesija u Velikoj Britaniji i u onim zemljama sa bliskim kulturnim vezama sa njom zadovoljava prethodne kriterijume.

PRAVNI STATUS AKTUARA (2)

- Prema drugom shvatanju (alternativna definicija *James-a Hickman-a*), ulazak u profesionalnu aktuarsku delatnost može biti kontrolisan od strane univerziteta i regulatornih tela pre nego od strane profesionalnih aktuarskih udruženja.
- U zapadnoj kontinentalnoj Evropi aktuarska delatnost je više regulisana od strane centralnih vlada nego privatnih profesionalnih organizacija.
- Ulazak u profesiju nadgledan je od strane univerziteta sa indirektnim uticajem na profesiju.

PRAVNI STATUS AKTUARA (3)

- *Aktuar (actuary)* je fizičko lice sa odgovarajućim zvanjem koje obavlja aktuarske poslove kao profesiju.
- U obavljanju svojih poslova *aktuar pruža intelektualnu uslugu društvu za osiguranje*.
- Aktuar je obučen za ocenjivanje finansijskih implikacija nepredviđenih događaja u društvu za osiguranje. Od aktuara se očekuje poznavanje prirode osiguranja i rizika kao i upotreba statističkih modela. Navedene veštine se koriste radi određivanja premija i tehničkih rezervi osiguranja, koristeći kombinaciju diskontovanih tokova gotovog novca i verovatnoća.

ZAKLJUČCI (1)

- Posle Drugog svetskog rata neznatno detaljnije zakonsko regulisanje aktuarstva i pravnog položaja ovlašćenih aktuara **u zemljama Centralne i Istočne Evrope** novijeg je datuma, kao i njihova obavezna zastupljenost u društvima za osiguranje radi obavljanja aktuarskih poslova. Takav pristup su imale i **zemlje u tranziciji koje su nastale na teritoriji bivše SFR Jugoslavije**, čija su zakonodavstva u oblasti osiguranja u jednom delu uredila i pitanja aktuarstva i ovlašćenih aktuara.

ZAKLJUČCI (2)

- **Uređenje aktuarske profesije u upoređivanim zemljama u tranziciji**, na kraju XX i na početku XXI veka, predmet je gotovo isključivog regulisanja u okvirima opšteg zakonodavstva o osiguranju, odnosno osiguravajućim društvima i određenih podzakonskih akata (uredba, pravilnik, odluka), a samo neznatno i u tragovima autonomnom (profesionalnom) regulativom aktuarskih profesionalnih udruženja. Još uvek nema naznaka da bi aktuarstvo u ovim pravnim sistemima moglo da postane, u najskorije vreme, predmet regulisanja posebnim zakonom.

ZAKLJUČCI (3)

- Može se konstatovati da je važeće **zakonodavstvo analiziranih zemalja u tranziciji o aktuarstvu i pravnom statusu ovlašćenih aktuara** i dalje u začetku i da «pati» od suviše uopštenosti, podnormiranosti i nedorečenosti, odnosno od određenih nedostataka, nejasnoća i nepreciznosti.

ZAKLJUČCI (3)

- **Nedostaci, između ostalog, odnose se na:** 1) nekritičku ugledanost jednog zakonodavca na zakonodavna rešenja drugih zakonodavaca i nedostatku originalnog koncepta o zakonskom uređenju aktuarstva kao naročite profesije; 2) neadekvatno razgraničenje zakonske od podzakonske materije u oblasti aktuarstva; 3) pravni institut profesionalnog udruživanja ovlašćenih aktuara, koji zakonodavci uopšte ne pominju; 4) svi zakonodavci dominantno poznaju i imaju u vidu samo tzv. interno aktuarstvo (interni ovlašćeni aktuari), a samo se posredno naslućuje iz pojedinih zakonskih rešenja postojanje i tzv. eksternog aktuarstva (eksterni ovlašćeni aktuari), u kome se aktuarski poslovi obavljaju u društvu za osiguranje od strane ovlašćenih aktuara na osnovu zaključenog ugovora;

ZAKLJUČCI (4)

- 5) zakonodavci ni direktno ni indirektno ne tretiraju pitanje profesionalne regulative, u kojoj poseban značaj imaju pravila poslovne etike, odnosno etički kodeks aktuara; 6) način na koji su uređena pitanja uslova za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara i uređenja programa za polaganje stručnog ispita; 7) uspostavljanje imenika ovlašćenih aktuara kao javne knjige i drugih imenika i evidencija, njihovo zakonsko i podzakonsko regulisanje, utvrđivanje njihove sadržine i nadležnih organa za njihovo vođenje, odnosno evidentiranje; 8) ostaje dilema da li ovlašćeni aktuar obavlja aktuarske poslove uz naknadu isključivo po osnovu radnog odnosa u društvu za osiguranje ili te poslove može da obavlja i na osnovu zaključenog ugovora, kada mu pripada pravo na naknadu troškova i pravo na nagradu za pruženu uslugu (u drugom slučaju se javlja potreba da ovlašćeni organ donese tarifnik na osnovu koga bi se utvrđivala naknada za rad ovlašćenih aktuara); i na druga pitanja.